

KOMMUNIKATIV-KOGNITIV YONDASHUV DOIRASIDA MUHANDIS TALABALARINING INGLIZ TILI LEKSIK-GRAMMATIK KOMPETENTSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Ergasheva Feruza Avaxsonovna

JizPI O'zbek va xorijiy tillar kafedrası
katta o'qituvchisi, Jizzax vil., Jizzax sh.
feruzaergasheva79@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22785214>

Qabul qilindi: 8-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 14-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 15-sentabr 2026-yil

Annotatsiya

Ushbu maqola nutq faoliyatining integratsiyalashgan turlari printsiplari, tizimlilik printsiplari, ma'lumot uzatish printsiplari bilan bog'liq bo'lgan funktsionallik printsiplari, o'qitish, ta'lim va rivojlanishning birligi printsiplari, kognitiv bo'shliq printsiplari, o'ziga xoslik printsiplari kabi kommunikativ-kognitiv yondashuvni amalga oshirishni ko'rsatadi. kelajakdagi qurilish muhandislari uchun loyihalar. Ingliz tilining leksiko-grammatik kompetentsiya modeli bilim va malakalar darajasi bo'yicha o'z mazmunining tuzilishini ko'rsatadi; lingvistik kompetentsiyani shakllantirishning tayyorgarlik, asosiy va ilg'or bosqichlari og'zaki-vizual kompleks kabi kasbiy yo'naltirilgan matnlarni tushunish darajalari bilan bog'liq holda ko'rsatilgan. Modellar tarkibining asosiy o'ziga xos xususiyatlari ta'kidlangan.

Kalit so'zlar:

printsip, mashq, til ko'nikmalari, paralingvistik ko'nikmalar, qurilish loyihasi

Chet tilini bilish jahon mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishning asosi ekanligi e'tirof etildi. Tilni o'rganish va o'qitishda lingvistik kompetentsiyani o'quvchilarning tilning tuzilishi va lug'atini bilishi va uning tilda yaxshi tuzilgan jummalarni yaratish va tushunish qobiliyati deb hisoblash mumkin. Tillar uchun havolalarning umumiy Evropa tizimiga ko'ra, lingvistik kompetentsiya leksik, grammatika, semantik, fonologik, orfografik va orfoepik kompetentsiyalarni o'z ichiga oladi. Tilning leksikogrammatik mazmuni uning asosidir. Shuning uchun biz lingvistik kompetentsiyaning asosiy qismlari sifatida leksik va grammatik kompetentsiyalarni ko'rsatamiz. Iqtisodiyot va ishlab chiqarishning globallasuvi sharoitidagi eng qiyin masala tadqiqotimiz doirasida oliy malakali mutaxassislarni, ayniqsa, qurilish muhandislarini til tayyorlash masalasidir. Kelajakdagi qurilish muhandislarini sifatli tayyorlash hal qiluvchi ahamiyatga ega, ammo bu xorijiy davlatlar bilan xalqaro aloqalarni rivojlantirishda juda muhimdir. Hozirgi vaqtda kommunikativ-kognitiv yondashuv doirasida leksik-grammatik kompetentsiyani shakllantirish kommunikativ-kognitiv yondashuv tamoyillarini amalga oshirish muammosini qo'yimoqda.

Tilni o'zlashtirishning lingvokognitiv darajasida talabalarning kommunikativ-kognitiv o'zaro ta'siri bilan bog'liq holda o'z bosqichlarida kognitiv- yondashuv orqali o'rganiladi.

Lingvistik kompetentsiyaning bunday komponentining xususiyatlarini tushunish, ayniqsa, haqiqiy qurilish loyihasiga asoslangan bo'lajak qurilish muhandislari uchun, ingliz tilini aniq maqsadlarda (ESP) o'rgatish va u haqida nazariy ma'lumotlarga asoslangan mashqlarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Kommunikativ--kognitiv yondashuv doirasida leksik-grammatik kompetentsiyani shakllantirishning metodik shartlarini, ayniqsa, til birliklarini egallash bosqichlari va usullarini (taqdimot, til amaliyoti, kommunikativ amaliyot, fikr-mulohaza), uning shakllanishi, kommunikativ vazifalari o'rgangan, ularning mikro va makromatn bilan aloqalari, yuqorida aytilgan yondashuvning umumiy xususiyatlari va talabalarining kommunikativ-kognitiv o'zaro ta'siri bilan bog'liq. Ushbu tadqiqotlar natijalari chet tillarini o'qitishda kommunikativ-kognitiv ta'lim paradigmasida kommunikativ-kognitiv yondashuv yoki kognitiv akademik til o'rganish yondashuvining umumiy afzalliklari darajasiga erishish, chet tillarini o'rganishda talabalarining maqsadlariga erishishda yordam beradi. Boshqa tomondan, ba'zi olimlar nutq faoliyatining integratsiyalashgan turlari printsiplari, tizimlilik printsiplari, funksionallik printsiplari, o'qitish, ta'lim va rivojlanishning birligi printsiplari, kognitiv bo'shliq printsiplari, haqiqiylik printsiplari va boshqalar kabi printsiplarni alohida ta'kidlaydilar. Bizning tadqiqotimizda o'z oldimizga qo'ygan maqsadimiz, kelajakdagi qurilish muhandislari uchun haqiqiy qurilish loyihasi asosida leksik-grammatik kompetentsiyani shakllantirish bosqichlari va vazifalariga ushbu tamoyillarni qo'llashni ta'kidlashdir. Buni amalga oshirish uchun kommunikativ-kognitiv yondashuv doirasida leksik-grammatik kompetentsiyani shakllantirish mashqlar tizimi va pedagogik eksperiment yordamida amalga oshiriladi.

Tadqiqot quyidagi vazifalarni qo'yadi: bo'lajak qurilish muhandislari uchun leksik-grammatik kompetentsiya mashqlari tizimidan mashqlar namunalari bilan tanishtirish; mashqlar tizimi yordamida kommunikativ-kognitiv yondashuv tamoyillari qanday amalga oshirilishini tushuntirish; qurilish muhandisligi talabalari uchun kommunikativ-kognitiv yondashuv doirasida leksik-grammatik kompetentsiyani shakllantirish samaradorligini pedagogik tajriba bilan tekshirish.

Bo'lajak qurilish muhandislari uchun leksik-grammatik kompetentsiya mashqlari tizimini ishlab chiqish. Qurilish fakulteti talabalari uchun leksik-grammatik kompetentsiyani shakllantirish modeli asosida mashqlar tizimi yaratilgan. Ingliz tilining leksiko-grammatik kompetentsiya modeli uning mazmuni tarkibini bilim va malakalar darajasida namoyon etadi; og'zaki-vizual kompleks kabi kasbiy yo'naltirilgan matnlarni tushunish darajalari bilan bog'liq holda lingvistik kompetentsiyani shakllantirishning tayyorgarlik, asosiy va ilg'or bosqichlari: leksik birliklarni tushunish darajasi, tayyorgarlik bosqichida mazmun-axborot, asosiy bosqichda mazmun-axborot va mazmun-baholash, asosiy bosqichda mazmun-baholash. Ushbu model mazmunining asosiy o'ziga xos xususiyatlari – bo'lajak qurilish muhandislari uchun haqiqiy qurilish loyihasining eskizlari asosida til ko'nikmalarini paralingvistik ko'nikmalar bilan bog'lash; leksik-grammatik kompetentsiya mazmunining texnik ma'lumotlarni qayta ishlash, muhandislik tushunchalariga mos keladigan texnik ma'lumotlarni qayta ishlash kabi talabalarining ishlab chiqarish faoliyati vazifalari bilan bog'liqligi.

Kommunikativ-kognitiv yondashuv tamoyillari. Kirish qismida ta'kidlanganidek, kommunikativ-kognitiv yondashuv doirasida leksik-grammatik kompetentsiyani shakllantirish kommunikativ-kognitiv yondashuv tamoyillarini amalga oshirish muammosini qo'yishi aniq. Kommunikativ-kognitiv yondashuvning muhim printsiplari funksionallik printsiplidir. Funksionallik qurilish muhandislarining kasbiy aloqalarida qo'llaniladigan vazifalarni qo'llash bilan ta'minlanadi, ular qurilish loyihasining tipik topshirig'i va ingliz tilining ma'lum maqsadlar uchun kommunikativ funktsiyalari: eskizlarning mazmuni haqida ma'lumot berish, quyidagi vazifada bo'lgani kabi qoralamalarning mazmuni va tuzilishini tavsiflash: quyidagi o'tish ko'rsatmalaridan foydalaning, agar o'zingizning loyihangizga mos keladigan bo'lsa, o'zingizni baholashingiz mumkin. Leksik-grammatik shakllanishning kognitiv til vazifalarini ushbu tamoyil bo'yicha muammoli vazifalar yordamida hal qilish mumkin. Muammoli vaziyatlar muhandislik tushunchalarini qabul qilish kabi ijodiy vazifalarni hal qilishda ochiladi. Endi nutq faoliyatining integratsiyalashgan turlari tamoyilini ko'rib chiqishga o'tamiz. Kasbiy registrning leksik-terminologik tizimi ushbu tamoyil yordamida og'zaki va yozma shaklda mustahkamlanadi. ESPni o'rgatishda kommunikativ-kognitiv yondashuvda nutq aloqasining mazmuni tilga nisbatan ustunlik qiladi, shuning uchun kommunikativ kontekstda maketlarning tipik tartiblari to'g'risidagi bilimlar amalga oshiriladi va ko'nikmalar shakllanadi, bu esa qurilish

muhandislarining o'quv va o'qish faoliyatining tipik vazifalari boyicha haqiqiy qurilish loyihasi faoliyatini rag'batlantiradi. qurilish sanoatining bo'lajak mutaxassislarini tinglash.

Xulosa qilib aytganda leksik-grammatik kompetentsiyani shakllantirish kommunikativ-kognitiv yondashuvning nutq faoliyatining integratsiyalashgan turlari printsiplari, tizimlilik printsiplari, axborot uzatish printsiplari bilan bog'liq bo'lgan funktsionallik printsiplari, o'qitish, ta'lim va rivojlanishning birligi printsiplari, kognitiv bo'shliqni amalga oshirish printsiplari bilan bog'liqligi kabi printsiplar doirasida shakllanadi. Til birliklarini o'zlashtirishning to'rt bosqichini (taqdimot, til amaliyoti, kommunikativ amaliyot, fikr-mulohaza) va uni shakllantirish vazifalarini (kognitiv yoki intellektual rivojlanish, til) o'z ichiga oladi. Leksik-grammatik kompetentsiyaning shakllanishi pedagogik tajriba bilan tekshiriladi, bunda o'quvchilarning eksperimental test, nazorat sinovi oldidan va eksperimental testdan so'ng olgan ballari va baholari bosqichma-bosqich oshirib boriladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ziyodullayeva G. Kommunikativ Kompetensiyani Shakllantirishda Qoidalar Tizimidan Foydalanish: Muammo Va Yechimlar. Til Va Adabiyot Ta'Limi. – Toshkent, 2019. 7-son. b. 15-16.
2. Tojiddinovna, N. X. (2024). Ingliz va o'zbek tillarida boshqotirmalarning lingvokognitiv xususiyatlari. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 15(3), 69-75.
3. Ergasheva Feruza Avasxonovna. (2024). Grammatical interference in students' speech in language learning. Academia Repository, 5(1), 226-232.
4. Ergasheva F., Qarshiboyev S. Talabalarning kasbiy lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirish. //Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit. – 2024. – C. 128-131.
5. Dehqanova Guljahon Ahmadjonovna. (2023). National -Cultural Characteristics Of Lexical Units Expressing The Economical Condition Of A Person'S Life In English And Uzbek Languages. <https://doi.org/10.5281/Zenodo.7951344>
6. Ergasheva Feruza Avasxonovna. (2024). Grammatical interference in students' speech in language learning. Academia Repository, 5(1), 226-232.
7. Ergasheva F.A. "Achieving communicative fluency through a cognitive approach".// Ta'lim, fan va innovatsiya ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal. ISSN:2181-8274. 5-son, 2024. 331-334 b